

INESE VIČAKA

Daugavpils Universitāte
advos@inbox.lv

Ekonaratoloģija vēstījumu pētniecībā

Kopsavilkums

Ekonaratoloģija pēta, kā vēstījumi par vidi var rosināt ētisku izpratni par vidi. Ekonaratoloģijā ietilpst vēstījuma ētika un materiālā ekokritika, kas palīdz vēstījumos pētīt ētiskus jautājumus un to, kā tiek uztvertas cilvēka un matērijas attiecības. Ekokritika un naratoloģija ļauj pārskatīt vēstījumos esošos ekoloģiskos pārmaiņu procesus vidē, vides un vēstījumu materialitāti, kā arī palūkoties tālāk aiz ekokritikas teorijas robežām, kas var veidot jaunas pieejas ekoloģisku vēstījumu pētniecībā.

Raksturvārdi: ekokritika, naratoloģija, ekonaratoloģija, vide, vides pētniecība, vides aizsardzība, vēstījums, vēstījuma ētika, materiālā ekokritika.

ECONARRATOLOGY IN RESEARCH OF NARRATIVES

Summary

Econarratology examines how narratives on the environment can contribute to an ethical understanding of environmental issues. Econarratology includes narrative ethics and material ecocriticism, which help to examine ethical issues in narratives and how the relationship between man and matter is perceived. Ecocriticism and narratology allow us to review the ecological change processes in the environment, the materiality of the environment and narratives, and to look beyond the traditional scope of the ecocritical theory, which can create new approaches in the research of ecological narratives.

Keywords: ecocriticism, narratology, econarratology, environment, environmental research, narrative ethics, material ecocriticism.

Ievads

Rakstā ir aplūkota ekonaratoloģija, metodoloģiskās iespējas ekonaratoloģiskai literāro darbu analīzei. Šī raksta mērķis ir apskatīt ekonaratoloģijas būtību, ar to saistīto vēstījuma ētiku un materiālo ekokritiku. Ir apskatīti veidi, kā ekonaratoloģija var paplašināt un bagātināt ekokritiku, kas palīdzēs pilnveidot arī ekokritikas teorētisko bāzi. Ekonaratoloģijā ir svarīgi tas, kā vēstījumos atainoti videi svarīgi jautājumi, kas ir būtiska vēstījuma struktūra un laiktelpa. Tā pēta dažādas un dažkārt pretrunīgas ekokritikas un vēstījuma teorijas kombinācijas. Jaunākais ekonaratoloģijas pētniecības virziens ietver vēstījumu ētiku un materiālo ekokritiku, kas apskatītas šajā rakstā. Šerila Glotfeltija (*Cheryll Glotfelty*, dz. 1958) vienā no savām pirmajām ekokritikas definīcijām jau bija norādījusi, ka ekokritikai ir saikne ne tikai ar vides kritiku, feminismu un marksismu, bet tā ir saistāma arī ar ētikai būtiskiem jautājumiem (Glotfelty, Fromm 1996). Savukārt, materiālā ekokritika ir saistīta ar jauno materiālismu, tā pēta matērijas lomu vēstījumos.

Ekokritika un naratoloģija

Ekokritiķi pēdējos gados arvien vairāk pievērš uzmanību ekokritikas un naratoloģijas saiknei. Deivids Hermans (*David Herman*, dz. 1956) ir uzsvēris, ka naratoloģija kopš tās pirmsākumiem 20. gadsimta 60. gados ir paplašinājusi savu pētniecību, ietverot arī citu zinātņu laukus (Herman 2014). Hermans norāda, ka 21. gadsimtā naratalogu uzdevums ir pēc savas dabas refleksivs un metanaratoloģisks, naratoloģijas esošās paradigmas ir jāpapildina ar jauniem pētījumiem (Herman 2014: 134). Naratalogs iesaka pārvērtēt vēstījuma pētniecību un veikt plašākus ekoloģiskus pētījumus, pievēršot uzmanību tam, kā literārajos tekstos ir atainoti mūsdienās svarīgi jautājumi, kas skar vides degradācijas un un ar to saistītās cilvēku veselības problēmas.

Marku Lētimāki (*Markku Lehtimäki*, dz. 1968) apgalvo, ka naratoloģija pēdējos gados ir kļuvusi orientēta uz kontekstu, funkcionāla, interpretējoša, izvērtējoša, kā arī ir izveidojusies par dinamisku vēstījuma pētniecības modu (Lehtimäki 2013). Tiek saskatīts ievērojams potenciāls turpmākiem ekoloģiskiem vēstījumu pētījumiem. Erīna Džeimsa (*Erin James*, dz. 1967) gan ir uzsvērusi, ka naratoloģija vēl nav fundamentāli mainījusi ekokritikas teorētisko lauku, tomēr tai ir svarīga loma saistībā ar ekokritiku. Pētniece ekokritikas un naratoloģijas zinātnes apvienojumam ir piešķīrusi jaunu terminu *ekonaratoloģija*, kas ir “apvienota ekokritikas interese par literatūras un fiziskās vides attiecībām ar naratoloģisku interesi par vēstījuma struktūru un tās elementiem” (James 2015). Līdz šim ekokritikas studijās naratoloģijai nav pievērsta pietiekami liela uzmanība, tāpēc ir nozīmīgi to

iekļaut ekokritikas pētniecības praksē. Lētimaki arī ir uzsvēris, ka naratoloģija ir mainījusies, tā ir kļuvusi par dinamisku vēstījumu pētījuma modu (Lehtimäki 2013). Pētnieks naratoloģijas un ekokritikas apvienoto pētniecību dēvē par “savstarpēju bagātināšanos”, kas norāda, ka ekokritika un naratoloģija var veiksmīgi savstarpēji papildināt viena otru ar jaunām idejām un perspektīvām. “Ekokritikas un vēstījuma teoriju apvienojums noteikti palīdzētu literārajai ekokritikai iegūt profesionālu un leģitīmu atzinumu” (Lehtimäki 2013), kas šobrīd ekokritikai ir nozīmīgi.

Astrīda Brake (*Astrid Bracke*) ir norādījusi, ka “ekokritikas un vēstījuma teoriju apvienojums palīdzētu ekokritikai iegūt profesionālu un leģitīmu atzinumu” (Bracke 2013). Brake uzsver, lai arī ekokritiķi pēta, kā tiek atainota daba, īpaši svarīgi ir apskatīt to, kā tiek naratoloģiski uztverta dabiskā pasaule (Bracke 2013). Tātad ekonaratoloģijai ir nozīmīgi tas, kā literatūrā vēstījuma forma ataino vidi, kurā pastāv dabas un tēla attiecības.

Ekonaratoloģija tātad parāda, ka naratoloģijas teorija, kura iepriekš ir bijusi ārpus ekokritikas redzesloka, var palīdzēt saprast, kādā veidā vēstījumos pastāv vides reprezentācija un kādā veidā to būtu pilnvērtīgāk pētīt.

Džeimsa ir norādījusi, ka, izmantojot ekonaratoloģisku pieeju literāro darbu analīzē, ir nozīmīgi pievērst uzmanību vēstītāja pozīcijai tekstā un narācijas līmeņiem, vēstītājam–tēlam: intradiaģētiskajam vēstītājam un ekstradiaģētiskajam vēstītājam, kas atrodas vai nu iekšpus, vai ārpus vēstījuma laiktelpas (James 2015). Ekonaratoloģijā ir būtiski vairāki jautājumi saistībā ar vēstījuma struktūru un laiktelpu, kas ir nozīmīgi literāro darbu ekonaratoloģiskā analīzē, kā žanrs veido un nosaka dabas vai klimata krīzes atainojumu tekstā, kāda loma ir vēstījuma struktūrai un skatpunktam, vai vēstījuma skatpunkts un fokalizācija izceļ vides atainojumu (Bracke 2017).

Ekokritika un vēstījuma ētika

Ekonaratoloģijas sakarā ir jāpiemin ekokritikas un vēstījuma ētikas vienotā pieeja, kas ir kļuvusi nozīmīga pēdējos gados. Tas ir saistīts ar to, ka pasaulē, kurā viss agrāk šķita bezgalīgs, ir radies jautājums par tās turpmākās pastāvēšanas iespējamību, šobrīd ir jāpārvērtē nākotnes pasaules redzējums gan ētikas, gan kultūras aspektā. Tas prasa divkārtu uzdevumu: pievērst uzmanību fiziskās pasaules dinamikai un cilvēcei, kura ir neatņemama šīs dinamikas sastāvdaļa, kas norāda, ka ir jādomā par kultūras diskursa ētisko evolūciju.

Terminu *vēstījuma ētika* ir ieviesis literatūras pētnieks Ādams Zaharijs Ņūtons (*Adam Zachary Newton*, dz. 1957), pirmo reizi tas tika minēts 1995. gadā (Newton 1995), lai gan, kā ir norādījis Džeims Filans (*James Phelan*, dz. 1977), interese par literatūras kapacitāti ietekmēt lasītājus un

skatījums uz ētikas dimensiju filozofijā bija jau būtisks Aristoteļa un Platona dzīves laikā (Phelan 2014). Ir jāpiebilst, ka Platona skolotājs Sokrats bija pirmais, kurš filozofijā pievērsa uzmanību ētikas jautājumiem. Ņūtons ir skaidrojis vēstījuma un ētikas kopsakarību, proti, no vienas puses, vēstījuma ētiku var attiecināt uz vēstījuma diskursa ētisko statusu, bet, no otras puses, tā attiecas uz veidu, kādā ētiskais diskurss ir saistīts ar vēstījuma struktūru. Ētika šajā kontekstā tiek uzskatīta par literārā darba noteicošo pazīmi, kas attiecas uz autora atbildību vai tēlu ētisko uzvedību (Newton 1995). Tas norāda, ka ētika literārajos darbos nav tikai vēstījuma papildinājums, bet tai ir galvenā loma.

Jāatzīst, ka īpaši postmodernisma laikā vai, kā uzsvēris Huberts Zaps (*Hubert Zapf*, dz. 1948), jau periodā pēc postmodernisma, ētikas jautājumam literatūrā ir īpaša nozīme, jo tas ir saistīts ar pāreju no pašreferences uz daudz pragmatiskāku kultūras signifikācijas procesu koncepciju (Zapf 2016). Šī pāreja nozīmē uzmanības pievēršanu teksta saistībai ar dzīvi-pasauli, pētot jaunas vēstījuma formas, kur uzmanība tiek pievērsta ne vairs saiknei starp apzīmētāju un apzīmējamo, subjektu un pieredzi, tekstu un dzīvi, estētiku un ētiku. Zaps ir norādījis, ka pēdējos gados ir vērojamas zināmas pārmaiņas ētikas teorijā, tā ir mainījies no tradicionāli universālas, vienotas zināšanu un uzskatu sistēmas uz dažādību, daudzveidību un heterogenitāti, iezīmējot jaunu trajektoriju ētikā (Zapf 2016). To noteikti var arī attiecināt uz ekokritiķu vēlmi saistīt ētiku ar vēstījumu un ekokritiku, kas arī iezīmē transkulturālu atvērtību un dialogismu kā jaunās ētiskās vērtības. Var piekrist Zapam, ka ekokritiskā literāro darbu pētniecībā ir jāpievērš uzmanība ekoloģiski būtiskiem jautājumiem saistībā ar ētiku, kur savstarpējā mijiedarbībā ir prāts un ķermenis, teksts un dzīve, cilvēce un daba, kas ir nepieciešamais konteksts izpratnes veicināšanai par cilvēka atbildību pret apkārtējo vidi (Zapf 2016).

Ekokritikas un vēstījuma ētikas apvienojumam, kā apgalvo Gregs Garārds (*Greg Garrard*, dz. 1958), ir daudz noteiktāki mērķi, nekā Ņūtona ieviestajai vēstījuma ētikai, kura ir pārāk "metaētiska". Ekokritika uzmanību koncentrē uz vēstījumu kā ētiku un tēlu, vēstītāju un lasītāju pozīciju vēstījuma vienotā procesā (Garrard 2016). Tātad ekokritikas vēstījuma ētika pievērš īpašu uzmanību ētiskiem aspektiem vēstījumā, kur svarīga loma ir dabas aprakstam.

Garārds ir izcēlis vides ētikas definīciju, kas ir saistāma ar ekokritikas vēstījuma ētikas aspektu, tātad tā ir ne tikai būtiska ētiskas rīcības apsvēršana – autora norādījums lasītājiem, kā būtu jāizturas pret apkārtējo vidi –, bet arī nozīmīga literāro tēlu ētiskā pozīcija par to, kā būtu jāizturas pret apkārtējo vidi (Garrard 2016). Ētiskā rīcība un tikumiskā uzvedība ir vislabāk atainojama caur tēliem, ne tikai vēstījumos no autora pozīcijas, kuros ir

apsvērtas nepareizas rīcības un attieksmes sekas pret apkārtējo vidi un dabu. Vēstītāji, kā norāda Garārds, ir tēlu spriedumu, rīcības un darbību liecinieki; kuri aicina arī lasītājus iesaistīties tēlu rīcības izvērtēšanā, ļaujot pašiem izdarīt savus secinājumus par tēlu ētisko vai tikumisko rīcību pret apkārtējo vidi (Garrard 2016). Arī Serenella Aievino (*Serenella Iovino*, dz. 1968) ir uzsvērusi vēstījuma ētikas nozīmi ekokritikā, pievēršot uzmanību “kultūras procesu materialitātei un to sociāli ētiskajām saistībām”, kā arī ētiski konstruktīvajām attiecībām vēstījumos starp lasītāju un pasauli (Iovino, Oppermann 2012).

Saistībā ar ētikas un ekokritikas apvienojumu ir jāpiemin divi būtiski jautājumi, kuros ir ietverts ētiskas rīcības un kognitīvās domāšanas, uztveres potenciāls, proti, būtiski ir tas, kāds teorētiskais ietvars attaisnotu ekokritiku kā kultūras pārmaiņu un sociālās cerības diskursu un kā literatūra varētu celt ekokritikā nozīmīgo ētisko apziņu (Iovino, Oppermann 2012). Pirmais jautājums ir saistāms ar Aievino izvirzīto tēzi par prāta ekoloģiju un Zapa apgalvojumu par literatūru kā kultūras ekoloģiju, kas norāda, ka cilvēka “patība” vai prāta ekoloģija veido savstarpēju ekoloģisku pricipu tīmekli ar vidi, savukārt otrais jautājums saistās ar vēstījuma ētiku (Zapf 2016). Neskatoties uz to, tēze par ekoloģiju un cilvēka prātu ir uztverama tieši vai metaforiski, kā norāda Aievino, tas ir noderīgs heuristisks princips, kas ir piemērots kognitīvo procesu un cilvēku izglītošanas iespēju veicināšanai par apkārtējo vidi un ētiskām vērtībām (Iovino 2012). Tas arī nozīmē, ka literatūra var vairot apziņu par attiecībām starp cilvēkiem un apkārtējo dabu saistībā ar ētiskām vērtībām, arī ar izpratni par savstarpējo attiecību dinamiku.

Ekokritiska vēstījuma ētikas analīze ne tikai diskursīvi ļauj izprast materiālās pasaules realitāti, pievēršot uzmanību sociālām kultūras problēmām, bet arī apkārtējās vides ekoloģiskajiem problēmjautājumiem, kuriem ir būtiska nozīme, jo tie palīdz norādīt uz aktīvas darbības nepieciešamību, lai ieviestu pārmaiņas apkārtējā vidē. Tātad tieši vēstījuma ētika vislabāk izceļ nepieciešamās pārmaiņas apkārtējā vidē un norāda uz veicamajām darbībām. Caur vēstījumu šīs vērtības un pārmaiņas iegūst īpašu nozīmi, aicina teikto pārvērst noteiktās, uz aktīvu praksi vērstās darbībās, kas mainītu situāciju ekoloģiskajā vidē visā pasaulē. Šajā aspektā var piekrist Aievino uzsvērumam, ka ekokritika un vēstījuma ētika apvienojumā palīdz reaģēt uz ekofobisko kultūras pasauli, kura nespēj saskatīt savstarpējās saistības dinamiku, tostarp, dabas un cilvēces vienotību. Tas nozīmē, ka ir nepieciešams apsvērt, ko nozīmē humānisms, un, pētnieces vārdiem sakot, ne tikai saprast svarīgo vides lomu cilvēka dzīvē, bet arī nespēju cilvēkam pastāvēt bez apkārtējās vides (Iovino 2012).

Ekokritikas un naratoloģijas kopsakarā ir jāpiemin Garārda aicinājums diskutēt par vēstījuma ētiku ekokritikas un naratoloģijas kontekstā (Garrard 2015). Garārds ir norādījis, ka Fīlans ir izveidojis noderīgu faktoru kopumu, kas ir nozīmīgs ekokritikas un vēstījuma ētikas analīzei literārajos darbos, uzsverot, ka ekokritikai īpaši būtiski ir četri aspekti: 1) stāstītā ētika – nozīmīgs ir vēstījuma saturs; 2) stāstījuma ētika – būtiska ir vēstījuma forma; 3) rakstītā ētika – svarīga ir literārā darba autora attieksme; 4) lasītā/uztveres ētikā ir būtiska lasītāju attieksme (Garrard 2016). Jautājumi par stāstītā ētiku pievērš uzmanību tēliem un notikumiem literārajā darbā. Šajā aspektā ir svarīgi, kādas ir tēlu darbības ētiskās dimensijas, it īpaši saistībā ar konfliktiem, ar kuriem tie saskaras, un kādas izvēles tiek izdarītas šo konfliktu sakarā. Ir svarīgi arī tas, kādas ir ētiskās dimensijas tēlu mijiedarbībā ar citiem tēliem un kā vēstījumā ir pausta nostāja ētiskajos jautājumos, ar kuriem tēli saskaras (Garrard 2016). Ekokritikas un vēstījuma ētikas kopsakarā ir būtiski pievērst uzmanību tēliem, kuri tiek pārbaudīti skarabajā vidē un vēstītāji, fokalizētāji ir liecinieki tēlu izteiktajiem spriedumiem, piedalās tēlu trūkumu izvērtēšanā, attaisnošanā vai nosodīšanā, lasītājs tiek aicināts iesaistīties (Garrard 2016).

Jautājumos par stāstījuma ētiku uzmanība tiek pievērsta implicītajam autoram, vēstītājam un lasītājiem. Ir svarīgi tas, kāda ir vēstītāja ētiskā atbildība pret lasītājiem, tēliem, un vēstījumā esošajiem notikumiem (Garrard 2016). Garārds ierosina pievērst uzmanību ne tikai stāstītā ētikai, bet arī stāstījuma ētikai, kuras gadījumā ir nozīmīga vēstījuma forma, taču stāstītā ētikas gadījumā svarīgs ir vēstījuma saturs. Jautājumi, kas ir saistīti ar rakstītā ētiku, pievērš uzmanību reālā autora attieksmei pret stāstījumu, ir būtiski, lai saprastu, kādas ētiskās normas ir izvēles pamatā noteiktajā vēsturiskajā kontekstā un kāda ir rakstnieka ētiskā pozīcija, skatoties uz konkrēto sociālo un politisko režīmu (Garrard 2016).

Jautājumos par lasīšanas/uztveres ētiku uzmanība tiek pievērsta lasītāju uztverei, šajā gadījumā ir svarīga lasītāja vēstījumā esošo notikumu un tēlu uztvere. Ir nozīmīgi, vai vēstījums palīdz lasītājam kļūt labākam, ētiski apzinīgākam (Garrard 2016). Ekokritikā uzmanība ir arī jāpievērš lasītāju uztveres un reakcijas ētikai, taču attiecībā uz rakstītā ētiku ekokritiskajā tekstu analīzē ir svarīgi izziņāt, par ko autors ir izvēlējis rakstīt un kas pētniekam būtu jāraksta. Tas ietver pareizu izpratni par tēlu un dabas savstarpējām attiecībām, izšķirot labo un tās vērtības, kas veido daļu no šādām attiecībām.

Garārds arī uzsver, ka vēstījuma ētikai un ekokritikai koncepcijā par tikumisku un ētisku attieksmi un rīcību pret vidi netiek iekļauti vides taisnīguma un dziļās ekoloģijas priekšstati (Garrard 2016). Šajā ētiskās

pozīcijas situācijā lasītājs apvienojumā ar vēstītāju un fokalizētāju ir ieinteresēts vēstījuma tālākajā sižetiskajā līnijā, izbaudot savu lasītāja pozīcijas priekšrocību vēstījuma hierarhiskajā struktūrā.

Materiālā ekokritika

Kopš 2010. gada ekokritikā ir ieviests jauns termins *materiālā ekokritika*, šim jēdzienam īpaši ir pievērsušās Serpila Opermane (*Serpil Oppermann*) un Aievino (Iovino, Oppermann 2012). Materiālā ekokritika liek uztvert kultūru nevis kā atdalītu no dabas, bet gan saskatīt dabas un kultūras, pasaules un tekstu savstarpējo saistību. Materiālajā ekokritikā ir būtiski pētīt to, kā literārie teksti atspoguļo “ārējo pasauli, kā tie caur kultūras prizmu reaģē uz globālo ekoloģisko krīzi (Iovino 2016a). Tas var nozīmēt arī to, ka pasaule pati kļūst par tekstu, vēstījumu, kurā ir atainota vides krīze ar pastāvošajām nesaskaņām vai “sadursmēm” starp dabu un kultūru. Aievino norāda, ka ekokritika nav tikai literāro tekstu analīze, bet tā pieprasa “lasīt” pasauli kā tekstu un tekstu – kā pasauli (Iovino 2012). Šajā skatījumā pasaule ietilpst “vēstījuma” dimensijā, kur ir veidota saikne starp dabu un kultūru, diskursīvām praksēm. Pasaules matērija, ekosistēma, apkārtējā vide un dabiskajā vidē mītošie organismi, dzīvās būtnes savstarpējā saiknē viens ar otru tiek “lasīti” kā teksts. *Matērija* materiālajā ekokritikā ir daudzšķautņains termins, kā norāda Aievino, tas apzīmē “cilvēka ķermeņa un dabiskās pasaules materialitāti, kas tiek uzskatīta par esības substanci, kā arī daudz plašāk skatoties, zināšanu un darbību lauku” (Iovino 2012).

Materiālā ekokritika ir saistīta ar jaunā materiālisma teoriju, kurā ir ietverts neantropocentrisks vides redzējums, daba tiek skatīta kā “aktīva un līdzās pastāvoša, subjekta/objekta ontoloģijas vietā jaunā materiālisma pamatā ontoloģiski pastāv epistemoloģija”, kur zināšanas un esamība ir savstarpēji saistītas (Ahern 2018). Materiālās formas, cilvēku ķermeņi un dabiskās pasaules elementi ir “parādības”, kuru esamība un nozīmes ir cieši saistītas ar diskursīvām dimensijām. Vēstījums materiālajā ekokritikā tiek “lasīts” caur šo ķermeņu būtības prizmu ilgtspējas pārmaiņu kartē, pievēršot uzmanību dabiskās pasaules piesārņojuma jautājumam. Šajā aspektā parādās būtisks skatījums uz to, kā vēstījumā ir atainotas piesārņojuma skartās cilvēku un dabas elementu pasaules. Iovino uzsver, ka skatot vēstījumus caur materiālās ekokritikas prizmu, to struktūra bieži vien ir nelineāra, kā mazu daļiņu savienojums vai ekoloģiskas hologrammas (Iovino, Oppermann 2012).

Materiālisma potenciāls, kā apgalvo Iovino, ļauj ekokritiku saistīt ne tikai ar dabu, bet paraudzīties arī ārpus tās. Šajā skatījumā vides jēdziens ir aizvietots ar materiālu objektu starpspēli (Iovino, Oppermann 2012).

Materiālajā ekokritikā daba ir pielīdzināta substancei, lietu būtībai un nepārtrauktam, dinamiskam materializācijas procesam. Saistībā ar materiālo ekokritiku ir būtiski pieminēt Fēliksa Gvatarī (*Félix Guattari*, dz. 1930) pieņēmumu, ka mūsdienu pasaulē dabu nevar atdalīt no kultūras. Iovino uzsver, ka materiālās ekokritikas aspektā ir nozīmīgi domāt plašāk, pāri ķermeniskuma robežām, neaizmirstot par dabas, cilvēces, politikas un kultūras vienotību, kas ietekmē pastāvošo ekoloģiju (Iovino, Oppemann 2012). Ekokritiķe tālāk norāda, ka caur materiālās ekokritikas prizmu var skatīt postmodernisma romānus, kuros ir aprakstīta ekoloģiskā katastrofa, vides bojāeja un sabiedrības dzīvības apdraudējuma iespēja, kā arī ir izcelta savstarpējā saikne starp ķermeni un vidi.

Materiālajā ekokritikā ir uzsvērtā vēstījuma nozīme, kurā ir atainotas dabas un tēlu attiecības, tas nozīmē, ka vēstījumam piemīt vara, tas ir materiāls. Tātad materiālās ekokritikas pamatā ir būtiski apvienot “materialitāti” un “diskursu”, ar materialitāti saprotot “cilvēka ķermeņa un dabiskās pasaules materialitāti kā esības substanci, zināšanu un darbību lauku, kas bagātina ontoloģisko perspektīvu nozīmes plašākā redzējumā” (Iovino 2015).

Aeivino raksta, ka materiālā ekokritika ir metodoloģiska pieeja, kas norāda, ka ekokritika lēnām paplašina savu metodoloģisko lauku (Iovino 2014). Tomēr ir jāatzīst: lai gan ekokritikā iezīmējas jau iepriekš pieminētās dažādās pieejas, vēl joprojām ir novērojama pasīva inerces metodoloģijā (Waldron, Friedman 2013). Ir nozīmīgi uzsvērt Iovino apgalvojumu, ka līdz ar ceturtā viļņa ienākšanu ekokritikā ir palielinājies pētāmo dabas elementu “balsu” spektrs, uzmanība tiek pievērsta ne tikai tēliem, videi, dzīvniekiem, bet postījumu skartajiem dabas apgabaliem, traumām skartām būtnēm, kuras vairs nespēj pastāvēt postījumu skartajā vidē (Iovino 2015).

Viens no nozīmīgākajiem jēdzieniem materiālajā ekokritikā ir *diferencētā saprotamība*, kas nozīmē cilvēka tiešu iesaistīšanos pasaulē notiekošajos procesos, atrodoties mijiedarbībā starp matēriju un lietu pasauli, saprotot to, ka cilvēce neatrodas ārpus pasaules novērotāju lomā, bet aktīvi ietekmē pasaulē un vidē esošos procesus. Šis aspekts ir arī nozīmīgs ekokritiskajā vēstījuma pētniecībā, pievēršot uzmanību atainoto dabas elementu, tēlu, dzīvā un nedzīvā, lietu un vārdu, artefaktu un organismu mijiedarbībai. (Iovino 2014)

Materiālajā ekokritikā vēstījumam ir piešķirta ontoloģiski lielāka nozīme. Vēstījums šajā gadījumā nozīmē gan diskursīvi, gan materiāli savstarpēji saistītu vēstījumu. Šajā konceptuālajā tvērumā, materiālā ekokritika ir saprotama kā pieeja, kas ietver kritisku pašrefleksiju par diskursa saistību ar materiālo pasauli. (Iovino 2014) Matērijas un nozīmju vienotībā ekokritikas praksi interesē pasaules “diferencētā saprotamība”. Ontoloģija šajā gadījumā,

kā norāda Iovino, ir cilvēku un dabas elementu diskursu mijiedarbība pasaulē, kas pastāv vienoti, savstarpēji mijiedarbojoties, savukārt, transkorporalitāte konceptuāli apzīmē ekoloģisku modeli, kurš arī norāda uz savstarpēju mijiedarbību, diskursu plūsmu starp cilvēku un dabas elementu pasauli, pārkāpjot robežas starp sevi–cilvēku un apkārtējo vidi, kā arī pārējām lietām materiālās pasaules kontekstā. (Iovino 2014)

Nobeigums

Ekonaratoloģija pēta ekokritikai nozīmīgos vides jautājumus literatūrā, taču ekonaratoloģijai ir būtisks arī vēstījums. Ekonaratalogija parāda, ka naratalogijas teorētiskā bāze, kurai iepriekš nav pievērsta uzmanība, var palīdzēt saprast, kādā veidā ir pētāmi vēstījumi par vidi un kā tie labāk palīdz izprast videi būtiskus jautājumus. Ekonaratoloģiskajā literāro darbu analizē ir svarīga arī ētikas dimensija, kas kalpo kā nepieciešamais konteksts izpratnes veicināšanai par cilvēka atbildību pret apkārtējo vidi. Ekokritika un vēstījuma ētika pievērš uzmanību kultūras procesu materialitātei un to sociāli ētiskajām implikācijām, kā arī ētiski konstruktīvajām attiecībām starp lasītāju un pasauli. Ekonaratoloģiska vēstījumu pētniecība no ētikas perspektīvas ļauj ne tikai diskursīvi izprast materiālās pasaules būtību, bet arī pētīt sociālās kultūras problēmas un apkārtējās vides ekoloģiskos problēmjautājumus, kuriem ir būtiska nozīme, jo tie palīdz norādīt uz aktīvas prakses svarīgumu, lai veicinātu ekoloģiskās vides pārveidošanu. Materiālajai ekokritikai, kas ir daļa no ekonaratoloģijas, ir būtiska cilvēka tieša iesaistīšanās pasaulē notiekošajos procesos, atrodoties mijiedarbībā starp matēriju un lietu pasauli, aktīvi ietekmējot pasaulē un vidē esošos procesus. Materiālās ekokritikas pamatā ir būtiski apvienot “materialitāti” un “diskursu”, kur materialitāti saprot kā cilvēka ķermeņa un dabiskās pasaules materialitāti, arī zināšanu un darbību lauku, kas bagātina ontoloģisko perspektīvu nozīmes plašākā redzējumā.

Literatūra

- Ahern, Stephen (2018). *Affect Theory and Literary Critical Practice: A Feel for the Text*. Palgrave Macmillan.
- Bracke, Astrid (2013). The New British Nature Writing: Forms, Themes and Ecocritical Approaches. *ASLE Conference*. University of Sussex, pp. 10–15.
- Bracke, Astrid (2017). *Climate Crisis and the 21st-Century British Novel*. Bloomsbury Publishing.
- Garrard, Greg (2014). *The Oxford Handbook of Ecocriticism*. Oxford Handbooks.
- Garrard, Greg (2015). ASLE Conference. Notes from Underground: The Depths of Environmental Arts, Culture and Justice. Pieejams: https://www.easlce.eu/wp-content/uploads/2014/08/ASLE_Conferences_2015CFP.pdf [sk. 30.06.2022.]

- Garrard, Greg (2016). *Ecocriticism as Narrative Ethics: Richards Powers Gain*. Academia.edu.
- Glotfelty, Cheryl; Fromm, H. (1996). *The Ecocriticism Reader: Landmarks In Literary Ecology*. University of Georgia Press.
- Herman, David (2014). Narratology beyond the Human. *Diegesis*, 3 (2), pp. 9–10.
- Iovino, Serenella; Oppermann, Serpil. (2012). Material Ecocriticism: Materiality, Agency, and Models of Narrativity. *Ecozon@ : European Journal of Literature, Culture and Environment*, 3 (1), pp. 75–91.
- Iovino, Serenella (2012). Steps to a Material Ecocriticism. The Recent Literature about the 'New Materialisms' and Its Implications for Ecocritical Theory. *Ecozon@ : European Journal of Literature, Culture and Environment*, 3 (1), pp. 134–145.
- Iovino, Serenella (2014). *Material Ecocriticism*. Indiana University Press.
- Iovino, Serenella (2015). The Living Diffractions of Matter and Text: Narrative Agency, Strategic Anthropomorphism, and how Interpretation Works. *Anglia - Zeitschrift für englische Philologie*, 133 (1), pp. 69–86.
- Iovino, Serenella (2016a). From Thomas Mann to Porto Marghera: Material Ecocriticism, Literary Interpretation, and Death in Venice. (Ed.) Hubert Zapf. *Handbook of Ecocriticism and Cultural Ecology*, 2, pp. 349–367.
- Iovino, Serenella (2016b). Posthumanism in Literature and Ecocriticism: Introduction. *Relations Beyond Anthropocentrism*, 4 (1), pp. 11–20.
- James, Erin (2015). *The Storyworld Accord. Econarratology and Postcolonial Narratives*. USA: University of Nebraska Press.
- Lehtimäki, Markku (2013). Natural Environments in Narrative Contexts: Cross-Pollinating Ecocriticism and Narrative Theory. *StoryWorlds: A Journal of Narrative Studies*, 5, pp. 119–141.
- Newton, Adam Zachary (1995). *Narrative Ethics*. Harvard University Press.
- Phelan, James (2014). *The Living Handbook of Narratology*. Hamburg: Hamburg University.
- Waldron, Karen; Friedman, Rob (Eds.) (2013). *Toward a Literary Ecology: Places and Spaces in American Literature*. Scarecrow Press.
- Zapf, Hubert (2016). *Handbook Of Ecocriticism And Cultural Ecology*. Walter de Gruyter.